

ПОЛІТИЧНІ ВІРАЖІ У БОЛГАРІЇ

*Ризики для українсько-болгарських
відносин та безпеки регіону*

*Володимир-Назарій Гавріш
за ред. Сергія Герасимчука*

Зміст

<i>Вступ</i>	<i>2</i>
<i>Політична ситуація та тренди</i>	<i>3</i>
<i>Чому Болгарія важлива для України як потенційний стратегічний партнер?</i>	<i>6</i>
<i>Стратегія балансування.....</i>	<i>9</i>
<i>Висновки та рекомендації.....</i>	<i>10</i>

Вступ

Після початку повномасштабного вторгнення Україна стала центром уваги для всього світу, але в особливості для країн Європи, біля кордонів яких створилась реальна загроза повторення Другої Світової Війни. Однією з таких країн стала Болгарія, яка наразі допомагає Україні наданням фінансово-гуманітарної допомоги та експортом озброєння різних видів, зокрема снарядами та патронами, компонентами потрібних для ремонту та функціонування енергетичної галузі. Окрім цього, на тлі високої популярності проєвроатлантичних сил у цій країні, Болгарія також допомагає Україні у політично-дипломатичному просторі, бере участь у самітах та конференціях організованих Україною та/або присвячених Україні, та підтримує український євроатлантичний курс.

Проте політична ситуація в Болгарії наразі залишається нестабільною. За останні три роки в країні відбулись шість парламентських виборів, явка на яких поступово зменшується, тоді як популярність радикальних та проросійських партій збільшується. Частково це пов'язано з внутрішньою боротьбою між партіями євроатлантичного спрямування, які подекуди вдаються до інтриг та саботування одна одної, що вадить кооперації. Окрім цього, президентом Болгарії залишається Румен Радєв, якого дуже складно назвати навіть нейтральним до України президентом і який активно використовує власні повноваження (у тому числі право вето) для сповільнення швидкості наданні допомоги Україні.

Ризик перемоги проросійських партій поки що залишається лише одним з можливих сценаріїв подальшого розвитку ситуації і за правильної координації дій цей сценарій може бути нейтралізовано.. Задля цього, Україні, країнам ЄС та НАТО потрібно синхронізувати свої зусилля (як державних, так і недержавних акторів; як на рівні офіційної, так і неофіційної/експертної/публічної дипломатії) задля зменшення внутрішньої боротьби між партіями євроатлантистами Болгарії, через яку ті втрачають підтримку в суспільстві, та як наслідок — місця в парламенті. Окрім попередження реалізації ризиків, Україні слід використати фактор позитивної динаміки у відносинах із Болгарією задля залучення болгарських компаній до власного ринку, в тому числі у сфері ВПК, який відіграє важливу роль у болгарській економіці.

Політична ситуація та тренди

9 червня у Болгарії пройшли вибори водночас до Європарламенту та Народних Зборів. Національний парламент, який за останні три роки переобирався вже вшосте, був сформований трьома політичними блоками: умовними проукраїнськими “євроатлантистами” (до яких входять партії ГЕРБ-СДС, ДПС та ПП-ДБ), “проросійськими” силами (до яких належить “Відродження”) та умовно “нейтральними” партіями та депутатами (ІТН та колишні депутати “Величі”).

Слід також виокремити партію БСП, яка за каденції Корнелії Нінової (2016-2024) набула проросійської та антиєвроатлантичної риторики, проте після відставки очільниці партії, що відбулась 15 червня 2024 року, БСП може змінити цю риторику.

Класифікація партій за блоками ґрунтується на наступних показниках:

1. Проукраїнські євроатлантичні партії це ті, які безпосередньо підтримують курс Болгарії на подальшу інтеграцію до ЄС, є прихильниками членства держави в НАТО, підтримують введення санкцій проти РФ та її компаній, підтримують курс на енергетичну незалежність від РФ, демонструють проукраїнську позицію шляхом підтримки рішень надання нашій державі допомоги різного характеру та спрямованості. У загальному дискурсі лідери цих політичних партій висловлюються на користь України. Ці партії та їх виборців вважають проросійські сили маргінальними і заперечують можливість співпраці з ними.

Слабким боком цього блоку партій є брак єдності спричинений політичними амбіціями та недотриманням обіцянок пов’язаних із спільними каденціями в минулому, що виражається у взаємному дефіциті довіри. Основний конфлікт лежить між партіями ПП-ДБ та ГЕРБ-СДС, які під час 49-го скликання Народних Зборів (2 квітня 2023 – 9 червня 2024) сформували спільний уряд, за підтримки ДПС (умовою формування коаліції було проведення судової та антикорупційної реформи в Болгарії). ГЕРБ-СДС, яка мала вирішальну більшість у всіх пов’язаних із цими реформами комітетах та групах, натомість, блокувала навіть перші етапи відповідних реформ. Паралельно із цим, голова партії ГЕРБ Бойко Борисов активно

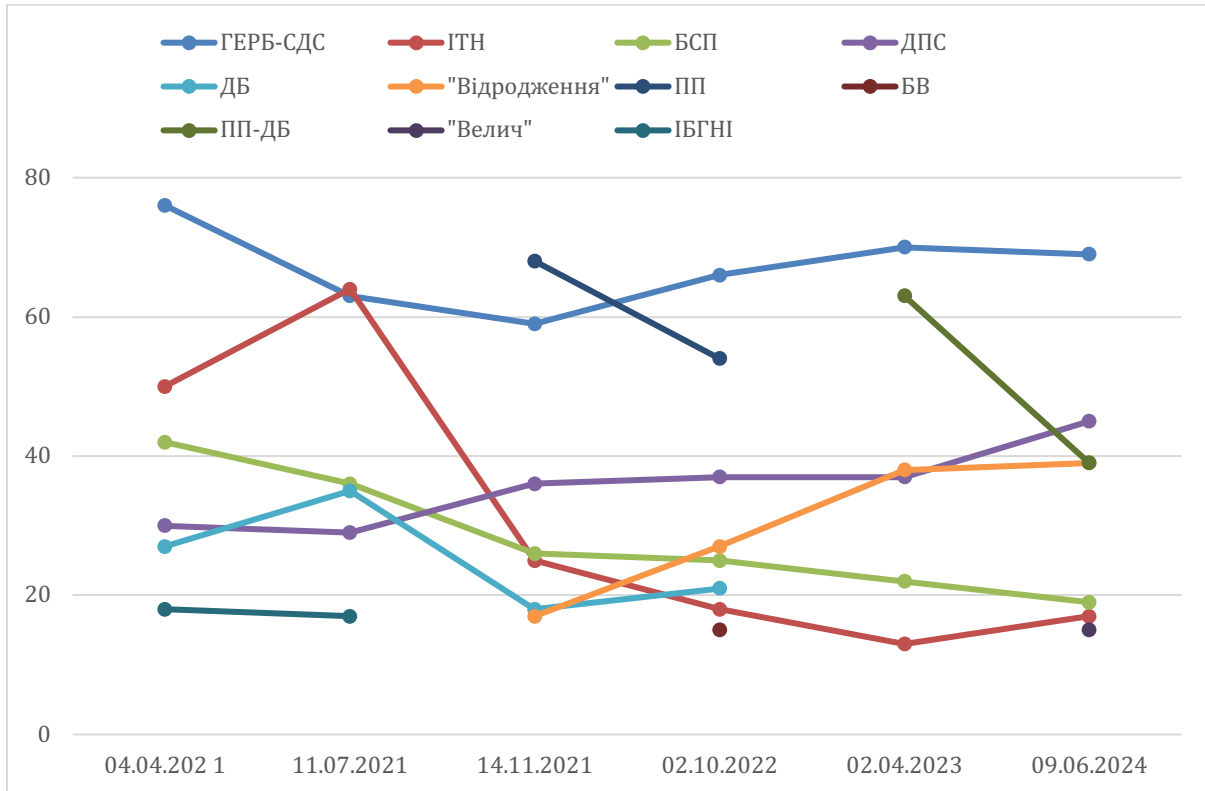
продовжував комунікацію з головою партії ДПС Деляном Пеевські щодо створення власного уряду, без участі ПП-ДБ. Цими діями, Бойко Борисов спричинив розкол з ПП-ДБ та в уряді Николая Петкова та його відставку, що й спричинило дострокові вибори 9 червня 2024 року.

2. Проросійськими партіями вважаються ті, які першочергово виступають проти надання будь-якої допомоги Україні, за посилення торговельно-економічних та політичних зв'язків з РФ і послабленням зв'язків з НАТО та ЄС. На цій підставі партії з цього табору зазвичай маркують як “проросійські” у болгарських ЗМІ та на політичній арені й самі вони активно не заперечують такого маркування.
3. Нейтральні партії, на відміну від вищезазначених блоків, характеризуються браком сталості у своїх зовнішньополітичних пріоритетах. Їхні представники можуть голосувати як на користь євроатлантистів, так і на користь проросійських сил. Їх характерною рисою, порівняно з усіма іншими, є саме опортунізм та популізм.

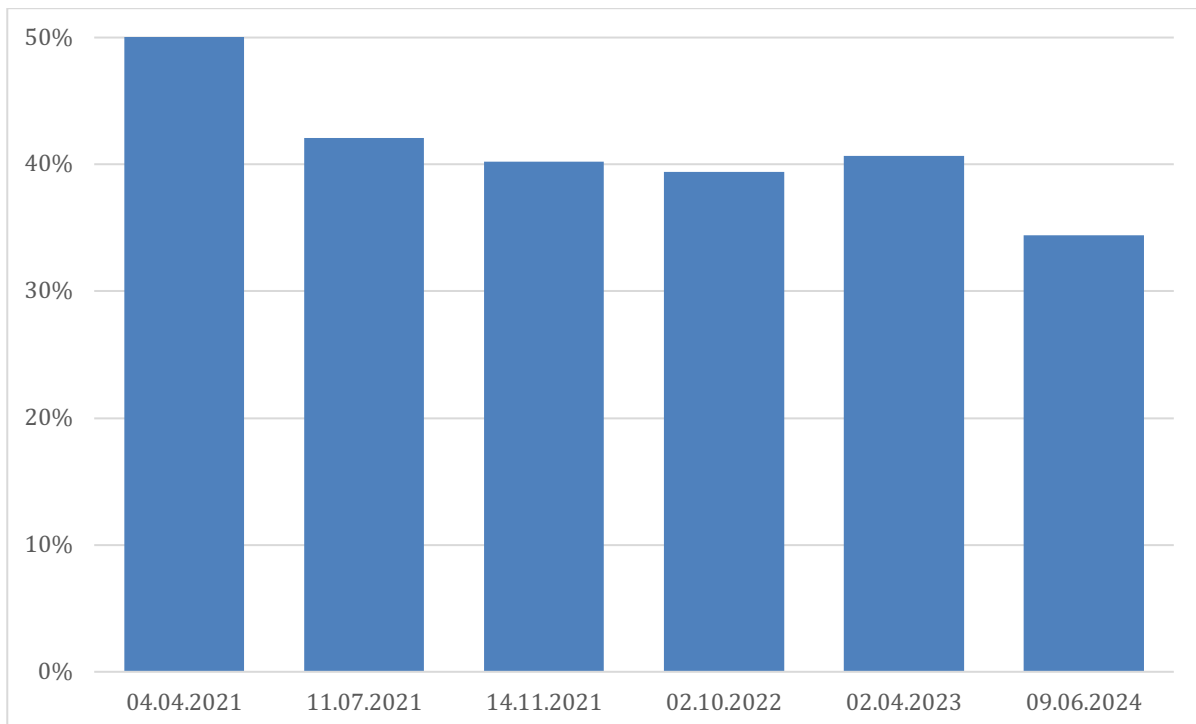
З 240 місць, які є у нацпарламенті, “євроатлантисти” отримали **154 місця**, “проросійські” сили – **38 місць** та “нейтральні” сили – **29 місць**. БСП отримало – **19 місць**.

Через відсутність єдності між “євроатлантистами” 50-те скликання Народних Зборів Болгарії, скоріш за все, очікує неможливість сформувати уряд (спроба реалізувати перший мандат ГЕРБ-СДС зазнала краху – загалом для формування уряду є три шанси: спершу це намагаються зробити дві найбільші за кількістю фракції, потім – шанс випадає політичній силі, яку обирає президент держави), що призведе до повторних виборів вже восени. Існує ризик, що при збереженні наявної тенденції, явка на наступних виборах буде ще нижчою, ніж у минулому, а проросійські партії, сумарно, набиратимуть все більше голосів.

Партії Болгарії із кількістю їх місць в останніх 6 каденціях парламенту

Явка виборців на останніх 6 парламентських виборах в Болгарії

Кількість мандатів “Відродження” у нацпарламенті після виборів 14.11.21 – **13**; 02.10.22 – **27**; 02.04.23 – **37**; 09.06.24 – **38**.

Сумарна кількість мандатів євроатлантичних партій у нацпарламенті в цьому ж проміжку часу – 14.11.21 (ПП + ДБ + ДПС + ГЕРБ-СДС) – **176**; 02.10.22 (ПП + ДБ + ДПС + ГЕРБ-СДС) – **176**; 02.04.23 (ГЕРБ-СДС + ПП-ДБ + ДПС) – **169**; 09.06.24 (ГЕРБ-СДС + ПП-ДБ + ДПС) – **154**.

Помітна кореляція між явкою та композицією політичних сил у парламенті. Явка виборців у цей же період часу – 14.11.21 – **40.23%** (перші вибори, на яких “Відродження” отримало місця в парламенті); 02.10.22 – **39.41%**; 02.04.23 – **40.69%**; 09.06.24 – **34.41%**.

Дещо заспокоює те, що аби втратити відносну більшість у парламентах євроатлантичним силам на наступних виборах треба втратити щонайменше 33 місця у парламенті, що дуже мало ймовірно. Також, примітно, що загалом болгарське суспільство не є переважно проросійським.

В більшості своїй, дії режиму Путіна проти російської опозиції (у тому числі [вбивство Олексія Навального](#)), а також російська війна проти України, вплинули на те, що більшість болгарського населення ставить до Володимира Путіна негативно, а до України, натомість, позитивно. Сама Російсько-Українська Війна продовжує бути активною темою для [обговорення](#) в побуті та політиці Болгарії.

Чому Болгарія важлива для України як потенційний стратегічний партнер?

Важливість запобігання зміні зовнішньополітичних пріоритетів Болгарії полягає у значному потенціалі держави у низці сфер, що становлять інтерес для України та інших сусідніх з Болгарією держав.

Ще за часів СРСР, Болгарія [була](#) одним з найбільших виробників зброї серед усіх країн Варшавського Договору. Виробництво зброї здійснювалось двома консорціумами, які об'єднували 150 компаній. Наприкінці 1980-х, ВПК Болгарії оцінювалося в 1 млрд доларів, а до воєнної промисловості було залучено близько 115000 працівників.

Після розпаду соцблоку та приватизації компаній ВПК, Болгарія тривалий час [заробляла](#) на експорті зброї до країн колишньої Югославії, Африки та Азії. У першій половині 2010-х на ВПК [працювало](#) близько 15000 людей, а експорт складав приблизно 190 млн євро на рік. В той же період часу, 98% всього імпорту матеріалів та деталей для ВПК Болгарії надходили з РФ та складали близько 84 млн євро на рік.

Станом на 2023 рік, на ВПК Болгарії [налічувало](#) близько 70000 людей, а сама країна, за сприяння уряду Николая Денкова, взяла курс на спрямування власних можливостей виробництва як на експорт, так і на оснащення власної армії. За підрахунками експертів, у 2022 році Болгарія [експортувала](#) боєприпасів та зброї на суму 1.7 млрд євро, при цьому продовжуючи підсилювати та пришвидшувати виробництво, в особливості у сфері боєприпасів.

Відомо, що серйозна частина цього експорту [була](#) направлена до України, як безпосередньо, так і опосередковано. Цінність експорту полягала в тому, що Болгарія залишається однією з країн ЄС та НАТО, яка здатна виробляти снаряди та інші боєприпаси стандартів СРСР та НАТО, які наразі активно використовуються Збройними Силами України. Так, з боку Болгарії було [вироблено та направлено](#) до України патрони, легку та стрілецьку зброю, [ПЗРК](#) та ракети стандарту земля-небо, снаряди для артилерії, як стандартів СРСР, так і НАТО (155 та 105 мм).

Наразі, ВМФ Болгарії, разом із румунським та турецьким морськими силами, [залучені](#) до операції зі знищення морських мін в Чорному морі, що повинно зменшити ризики завдання шкоди комерційним судам, а також допомогти Україні з реалізацією плану “зернового коридору”.

Нагадаємо, що “коридор” став можливим завдяки підписаному в липні 2022 року “зерновій угоді”, яка створювала морський маршрут для українських кораблів, за яким

ті могли безпечно експортувати зерно та харчову продукцію з українських портів. [За інформацією ООН](#), завдяки цьому коридору, Україна, змогла експортувати 32.9 млн. метричних тон товарів, серед яких є кукурудза, пшениця, сонячна олія та інші товари.

У липні 2023 РФ остаточно вийшла з домовленості, проте, коридор [продовжує функціонувати](#) завдяки знищенню російського чорноморського флоту, активного використання Україною морських дронів та активного патрулювання та перевірки морських маршрутів морською охороною України. Основним ризиком залишаються морські міни, з якими країни-партнери допоможуть Україні розібратись.

Окрім воєнного сектору, Болгарія, як напряду, так і опосередковано, [допомагає](#) Україні та ЄС відокремитись від російського ринку нафти та газу, а також побороти енергетичні проблеми пов'язані з війною.

Під час Берлінської конференції 11-12 червня 2024 року Болгарія пообіцяла передати Україні обладнання для відновлення енергетично-виробничих потужностей на суму приблизно 508 тис. євро, спробувати налагодити коридор експорту болгарської енергії в Україну під час зимового сезону, залучити болгарські компанії до відновлення електростанцій, мереж електропередачі та газової інфраструктури, транспортної та водопровідної інфраструктури тощо.

Коридор експорту енергії, високовірогідно, буде пов'язаний з іншою ініціативою балканських держав та Азербайджану під назвою "Вертикальний газовий коридор". Ціль проекту — будівництво лінії газових мереж, які проходять через Туреччину, Грецію, Болгарію, Румунію, Угорщину, Словаччину, Румунію, Республіку Молдова та Україну і постачатиме неросійський газ для ринку ЄС. Болгарія виступатиме у ролі центральної країни, від якої прокладатимуться всі інші лінії.

Основним постачальником продукції через цей коридор, скоріш за все, стане Азербайджан, який [безпосередньо залучений та зацікавлений](#) у швидкому завершенні проекту задля [збільшення](#) експорту газу до ЄС у розмірі 20 млрд. м³/рік до 2027 року, щоб перекрити вакуум виходу російського газу з ринку. Як заявляє стаття Eurasianet,

будівництво “Вертикального коридору” відбувається “скоріше, ніж того очікувалось”. Сам проєкт планується реалізувати до кінця 2024/початку 2025 року.

Стратегія балансування

Вочевидь, Болгарія, наразі, намагається балансувати із тим, скільки саме (та яку саме), допомогу вони виділятимуть на підтримку України. Хоч ця держава й експортує потрібну нам зброю, час від часу передає власні резерви зброї та боєприпасів, виділяє гуманітарну, енергетичну та фінансову допомогу, а також дипломатично підтримує Україну (зокрема, підписала комюніке та підтримує “формулу миру”), але болгарський президент Румен Радєв демонструє проросійські погляди та часто обмежує надання Україні більшої та активнішої допомоги.

Зокрема, 4 грудня 2023 року він застосував право [вето](#) щодо пакета допомоги, до якого входило 100 БТРів застарілих моделей, та рішення щодо якого 22 листопада 2023 року ратифікував парламент. Мотивацією такого рішення стала “недостатня ознайомленість депутатів з проєктом допомоги” та “можливість використання цих БТРів у охороні території Болгарії”. Хоч вето й не заблокувало пакет допомоги повністю (за нього просто [перепроголосували](#) 8 грудня), але воно сповільнило швидкість надходження цієї допомоги.

Окрім цього, президент, в контексті політичної кризи в Болгарії, має право визначити партію, яка формуватиме уряд за третім мандатом (перший та другий мандат надається партіям, які мають найбільшу кількість місць у порядку спадання). Фактично, якщо уряд не сформувався за перших двох мандатів, президент може делегувати спробувати це зробити, наприклад, “Відродженню”, яку ніхто не підтримає, тим самим провокуючи нові вибори до парламенту. Такий сценарій зберігає за президентом більший політичний вплив на поточну політику Болгарії.

Висновки та рекомендації

- Болгарія наразі лишається одним з важливих партнерів України. Болгарські політичні еліти в цілому негативно ставляться до Росії та підтримують Україну. Держава має високий потенціал у сфері виробництва та експорту ВПК, і географічно близька до України, що може спрощувати логістику. До того ж, вагомими чинниками у визначенні ролі Болгарії є її членство у НАТО та ЄС, наявність чорноморському флоту, а також спроби позбутись впливу російських енергокомпаній паралельно із розвитком альтернативних джерел постачання нафти та газу.
- Україні важливо зберегти позитивну динаміку у відносинах з Болгарією. Наразі існує великий простір для кооперації у сфері виробництва та експорту зброї та боеприпасів, проте також не варто забувати про можливість кооперації в енергетичній сфері, яка може дозволити Україні покращити своє становище в реаліях постійних обстрілів критичної енергетичної інфраструктури. Відповідним ЦОВВ України та іншим зацікавленим гравцям варто сфокусуватися на інституціоналізації відповідної співпраці шляхом підписання угод з болгарськими компаніями. Каденція прем'єр-міністра Дімітара Главчева заклала для цього фундамент (прем'єр-міністр активно залучався до конференцій та самітів, які проводила Україна, та залучав до цих самітів болгарські компанії).
- Разом із тим, слід враховувати, що вікно можливостей для співпраці може закритися в разі перемоги на виборах проросійських сил. Відтак, як українським дипломатам, так і представникам експертної спільноти необхідно адвокатувати за примирення між партіями євроатлантичного спрямування, просуваючи обґрунтований меседж про те, що результатом політичних чвар є зростання колективного антирейтингу, а також апатія та розчарування проєвроатлантичного виборця. Відповідну інформацію слід також доводити до уваги партнерів України у структурах ЄС та НАТО, які потенційно могли б зіграти конструктивну роль у медіації суперечок між проєвроатлантичними силами.

- Основним інтересом України в нинішніх умовах є припинення чвар між ГЕРБ-СДС, ДПС та ПП-ДБ. Також, спільними зусиллями експертної спільноти та громадянського суспільства необхідно вести роботу з болгарськими виборцями (передусім розчарованим проєвроатлантичним електоратом), спонукаючи їх до участі у виборах та підвищення загальної явки. Ще однією цільовою аудиторією могли б стати представники болгарського бізнесу, якому слід роз'яснювати як зміни зовнішньополітичного курсу Болгарії зможуть негативно відбитися на динаміці співпраці з Україною.
- Зусиллями недержавних акторів також варто проводити роз'яснювальні кампанії щодо неконструктивної та почасти відверто проросійської позиції “Відродження” та БСП (за умови, що остання продовжуватиме вести проросійську діяльність).
- Навіть за умови, якщо болгарські євроатлантисти не зможуть подолати міжпартійні чвари, прийнятним для України сценарієм було б формування уряду ГЕРБ-СДС-ДПС та ПП-ДБ в опозиції. Натомість наявність у парламенті сильних проросійських та умовно нейтральних фракцій, які в будь-який момент може спробувати об'єднатись, містить у собі ризик негативних змін у динаміці двосторонніх відносин та на регіональному рівні.

***Це дослідження виконано в рамках
Програми регіональних ініціатив і
сусідства Ради зовнішньої політики
“Українська призма”***

